



*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 07.03.2022

*Kabul Tarihi / Accepted: 01.05.2022

*Atıf Bilgisi: Özyüzer, R. N. (2022). "Biyografi ve Kurgu Arasında Cemal Süreya". Hars Akademi", 5 (1), 87-98.

*Citation: Özyüzer, R. N. (2022). "Cemal Süreya Between Biography And Fiction". Hars Akademi, 5 (1), 87-98.

BİYOĞRAFI VE KURGU ARASINDA CEMAL SÜREYA

*Rabia Nur ÖZYÜZER**

Öz

Biyografisi yazılan insan, toplayandır. Kendisinde toplanan değerleri temsil eder. Biyografi, şahsın cemiyet hayatına yansımış biçimidir. Vicdani ölçülerde yazılan ve hakikat ile sonuçlanan eserlerdir. Biyografi ve kurgu, insanın hayatını tarihi belgelerle doğrularken, eserlerinin kurgusalılığı ile de ütopyik dünyasının sınırsızlığına ulaşır. Bu makalede, Cemal Süreya'nın biyografisi temel alınarak kurgusalılık bağlamında şiirleri değerlendirilmiştir. Şairin hayat seyri üzerinde yerine oturmuş şiirleri, hayatının kurgulandığına bir işaretir. İnsanın kendinden yola çıkarak öteki kendine gitme yolculuğu, gerçekteki varlığı ile olmak istediği şey arasındaki met-cezirdir. Cemal Süreya'nın da tutunmak adına mücadele verdiği ve transandantal bir kimlik taşıyan şiiri, hayatı karşısında mensubiyetini kanıtlamıştır. Sürgünlüğün parçaladığı çoklu bedenler arasında gerçek bedenini inşa etmiştir. Hayatını sanatına dâhil eden şairin şiirlerinden, sanatını hayatına dâhil eden şiirler de bulmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Biyografi, kurgu, hayat, sanat, Cemal Süreya.

CEMAL SÜREYA BETWEEN BIOGRAPHY AND FICTION

Abstract

The person whose biography is written is a collector. It represents the values collected in itself. Biography is the form of the life person reflected in the society. Works of this type are written with conscientious measures and result in truth. While biography and fiction confirm the poet's life with historical documents, he reaches the limitlessness of his utopian world with the fictionality of his poems. In this article, based on the biography of Cemal Süreya, his poems are evaluated in the context of fiction. The journey of a person to go to the other self starting from himself is the ebb and flow between his real existence and what he wants to be. Cemal Süreya's poem, which he struggles to hold on to and has a transcendental identity, has proven his affiliation with his life. He built his real body among the multiple bodies torn apart by exile. From the poems of the poet who included his life in his art, it is possible to find poems that include his art in his life.

Key Words: Biographie, fiction, life, art, Cemal Süreya.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, ozyuzerrabianur@gmail.com / ORCID: 0000-0002-0604-1757.

Giriş

Biyografi, “bio” ve “graphie” kelimelerinin birleşiminden meydana gelip, yaşam öyküsü yazısı anlamını taşıyan, Fransızca bir kelimedir. Osmanlı Türkçesinde “Tercüme-i hâl” şeklinde karşılığı bulan biyografi, kişinin ömrü boyunca edindiği yaşamsal değerlerin ve deneyimlerin, başkaları tarafından realist çerçevede sanatsal bir dil ile aktarılmasıdır. Biyografisi yazılan kişinin herhangi bir statü sahibi olma zorunluluğu yoktur. Ancak amacı insan yaşamını anlama üzerine kurulu olan bu tür, anlatmak ve anlaşılmasını istediği hayatlar arasında elbette seçici davranacaktır. Sıradan insanlara göre genelde adını hayatı ile tarihe kazıyan şahsiyetlerin biyografisi, yazılmak için elverişlidir. Biyografi yazarının ise bazı şartları taşıma zorunluluğu vardır. Her yazar, biyografi yazabilir ancak her yazar yazdığı biyografiyi okutamaz. Biyografi yazabilmek için yazarın öncelikle yaşamsal tecrübelerin künhüne varmış olması ve bu tecrübeler ışığında karşılaştığı hayatları yerine göre sosyolojik bir perspektiften yerine göre de eş duyumsal bir kabiliyet ile analiz etme birikimine ve yetisine sahip olması gerekir. Biyografi yazmak ve okumak temelde insanın yaşamsal tecrübelerine ve ruhsal veya psikolojik çözümlemelerine inerek organik bir bütün olan insanın kendini tanımlamasına ve bulmasına da olanak sağlar.

Biyografi, edebiyat tarihi ile ilgili olarak şairin çalışması, çevresindeki arkadaşları, yaptığı geziler, gördüğü ve içinde yaşadığı çevre ve şehirler hakkında, edebiyat tarihine ışık tutabilecek, yani şairin hangi geleneğe bağlı olduğu, ne gibi tesirler altında kalarak sanatına yön verdiği ve hangi konulardan ilham aldığına dair soruları cevaplandırarak materyal toplar (Wellek ve Warren 1983: 100). Biyografide gerçek ve kurgu yan yanadır. Bir taraftan ele alınan sanatçının hayatı tarihsel gerçeklikle incelenirken, diğer taraftan eserleri üzerinden kurgusal bir dünyanın çizimi yapılır.

Kurgu, insanın hayati olanaksızlıklarından yola çıkarak, ulaşmak istediği olurlara inşa gücü verdiği ve rahatça hareket etme imkanı bulduğu bir alandır. İnsanın bu kurgusal ortamı oluşturacak özgürlüğü bulması, onun gerçekliği sorgulayan bilincinin uyanık olduğunu gösterir. Edebiyat eserlerinde kurgu, dilin sınırsız zenginliğinden faydalanmaktadır. Birçok türün vazgeçilmezi olan kurgu, biyografide de ince çizgilerle varlığını gösterir. Biyografisi yazılacak olan insanın eserleri incelenirken kurgusal dünya ile gerçek dünya arasında bir bağ kurulmalıdır.

Biyografi yazarlarının bir kısmına göre şair, manevi ve fikri gelişmesini, meslek hayatı ve hissi hayatı üzerinden yeniden kurabilen ve genellikle bir ahlaki sistem ve davranış kaidelerine göre değerlendirilen bir kişidir (Wellek ve Warren 1983: 94). Wellek ve Warren’a göre biyografi, şiirin fiilen yaratılmasına ışık tutan bir unsur olarak değerlendirilirken biyografik çalışmalardaki ilgi çekici unsurun ise sanatkarın ahlaki, fikri ve hissi gelişmelerini ortaya koymasındır.

Biyografi ve kurguyu bir potada eriterek yeni gerçekleri ortaya çıkarmak, sanatın işlevsel özüne inmeyi gerektirir. Gerçek, hayat ile bilinirken; kurgu gerçeğin temsili olan sanata yönelir. Sanat, karanlığa korkmadan bakabilmenin sonucunda tüm büyük ve güzel işleri elde edebilmektir. Şair, kabul edilmiş karanlığın ummanında yüzerken doğru ve güzel bildiği taşları toplar ve onları işleyerek bir elmasa dönüştürür. Kalabalıklar, hayatın hengâmesinde sürüklenirken hayatın özüne varamamakla kalmayıp şairin varlığından bile habersiz kalırlar. Şair, hayatın kör bıçağını sanatın öz suyuyla bileyendir.

İkinci Yeni hareketinin habersiz ve bildirisiz oluşumunda, adını şahsına münhasır şiirleriyle duyuran Cemal Süreya, Türk edebiyatında hayatını sanatına zerk eden şairlerdendir. Sadece şiirlerinde değil, denemelerinde de dil ve anlam yükünü yansıtan bir ifade gücüyle, İkinci Yeni şairleri arasında şiiri yeniden kuranlardandır. Şair, geleneğin kurumuş yaprakları arasından sıyrılıp yine gelenek toprağından filizlenen ama modern imge ve simgelerle büyüyen bir şiir diline hâkimdir.

Cemal Süreya'nın, şiirini oluştururken yaşamın zahiri boyutunda külfet gibi görünen ancak şairin yolunu aydınlatmada bir sokak lambası görevi üstlenen hayatı, şiirlerine otokurgusal bir düzenele nakşedilmiştir. Bir otobiyografi türü olan otokurgu, kurgusallaştırılmış otobiyografidir. Yazar hayatını kurgulayarak olaylar ve karakterlerin özgün bir alanda hareket etmelerine olanak sağlar. Cemal Süreya da hayatına kuşbakışı bir perspektifle bakar ve mermer şekil veren bir heykeltıraş gibi eserlerinde hayatına şekil verir. Bu yöntem, yazarın hayatına perde örtmek amacıyla değil, aksine kendi beni üzerindeki perdeyi kaldırmak için başvuru bir yöntemdir.

Hayatı, Sanat Olan Şair Cemal Süreya

Tüm sosyal grupların kendilerine ait dilleri vardır. Bu diller içinde ve diller aracılığıyla bireyler bilinçli hale gelir. İnsan, varlığını ancak çevresindeki diğer insanlar aracılığıyla kanıtlayabilir. Dolayısıyla kimliğin oluşumu, sosyal etkileşim süreci içerisinde var olur. Otobiyografi yazarı da kendisini çevreleyen söylemler aracılığıyla kim olduğunu, hangi kimlik ve farklılıkların kendisine atfedildiğini ya da hangi kimlikleri benimseyebileceğinin bilincine varır. Bu nedenle Stuart Hall'un iddia ettiği gibi kimlik, hiçbir zaman tamamlanamayan, her zaman süreç içinde olan ve her zaman temsil edilenin dışında değil içinde kurulan bir üretdir (Smith ve Watson 2001: 33, 4).

İnsanoğlunun varoluşsal şifrelerini kavrayamadığımız gerçeği, insanın hiçbir zaman kişiliğini tamamlamayacağı hakikatini de ortaya koyar. Her insanda olduğu gibi Cemal Süreya'nın da kişilik oluşumu, yaşamıyla birlikte yürür. Şair, kişiliğini şiirlerine yansıtırsa ve kişilik henüz insanın varoluş boyutunda tamamlanamadıysa bugüne dek hiçbir şiir de mükemmeliyete kavuşmamıştır. Cemal Süreya'nın “*Şiirim tamamlanmış bir şiir değildir ve sanıyorum bu şiir hiçbir zaman tamamlanamaz*” (Süreya 1986) ifadesi ile şiirin tamamlanamayacak özellik taşıması, insanın kalbî ve zihnî sınırsızlığına

ulaşamamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Aynı zamanda kendisini dolayısıyla şiirini Doğu ve Batı edebiyatları arasında konumlandığını, bu yüzden bir çelişki içinde bulunduğunu söyler.

Cemal Süreya'nın 9 Ocak 1990'da ölümünün ardından, Ece Ayhan tarafından yayımlanan “*Cemal Süreya'yla Çırılçıplak, Başıbozuk Ama Uygarca*” başlıklı söyleşide şair, kendi şiirini “güneşten yırtılmış caz ve kavalдан dökülen gökyüzü” (Ayhan 1993: 166) şeklinde tanımlar. Cemal Süreya'nın kendi şiir anlayışını özetleyen bu imgelere, şairin “Yaz Sonu” şiirinde rastlarız:

“ ...

“Kavaldan akan gökyüzü, sen; sen, düşten geçilmez bahçe,

....

Sen yaz sonunu ilan eden güzel keten,

Güneşten yırtılmış caz, sen!”

Bu tanımlar onun şiirlerinin temelini doğal bir kaynağa dayandırmaktadır. Rahmet, merhamet ve masumiyetin indiği bu kaynak, gökyüzüdür. Şair, gökyüzü ile yeryüzü arasında bir bağ kurmakta ve şiirlerini bu bağlamda kaynağın yok oluşuna dek yavaşlatmaya karar vermektedir.

Cemal Süreya'nın şiirlerinde gök ve suyun rengi, gök ögesi olarak algılanır. Ona göre, gökbilimi zindanda öğrenilir. Bu nedenle, sevgilinin içi gökkuşağı ile doldurulmalıdır. Ölümü düşünmek, bir ağacın gövdesini düşünmek gibidir. Onun şiirlerindeki gökyüzüne doğru bu yönelişi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin yıpranan insanlık değerlerini yenilemek için bir umut ışığı olarak da görülebilir.

Kendini, çocukluğunu yitirmemiş bir adam olarak ifade eden şair, varlığını yine gökten inen masumiyetin kucağına bırakmaktadır. Çocukluk olgusu, ontolojik düzlemde anne rahmine ve varlığın başlangıcına bir göndermedir. Dolayısıyla şairi, organik bir bütünlükle gökten inen nağmenin sözcüsü olarak da kabul edebiliriz. Bu görevi ağacın yaşken eğildiği yaşta yüklenen şair, hayatın dayattığı şartları da yüküne katar.

Onun şiirlerinde ilk anı, döşegin ve buzulların altındadır. Bu bir ilk çocukluk anısıdır. İşte onu besleyen, büyüten, idrak duyarlığını yeşerten çocukluk izlenimi şiirlerinin temelini de oluşturur. Cemal Süreya bir yük vagonunda hayatla yüzleşmeye başlar: “*Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi*” (Süreya 2018: 81). Tren düdüğü, kalkışta da varışta da onun için hep ağlatı içerir: “*Kalkışta ayrılık, varışta burun kemiğinde bir uzun sızı. İkinde de acı, hüznün*” (Süreya 1996: 29).

Çocukluk anlarıyla şiirin zeminini oluşturan Süreya, yaşamının geride kalan izlerini de şiirine gizlemiştir. Cemal Süreya, kimliğini ören hayat macerasının soğuk yüzü ile ilk kez çocukluğunda ailesi ile Erzincan’dan Bilecik’e sürgün edilirken karşılaşmıştır.

“Bizi bir kamyonu doldurdular. Tüfekli bir erin nezaretinde. Sonra o iki erle yük vagonuna doldurdular. Günlerce yolculuktan sonra bir köye attılar. Tarih öncesi köpekler ağlıyordu. Aklımdan hiç çıkmaz o yolculuk, o havlamalar, o polisler. Duyarlığım biraz da o çocukluk izlenimleriyle besleniyor belki. Anam sürgünde öldü, babam sürgünde öldü” (Süreya 2014: 85).

Sürgünlük bir tarafıyla yenilenmektir. İnsan, geçmişini bir sandığa kilitleyerek yurdundan ayrılır. Gittiği yerde ise artık eski alışkanlıklarını taşıyacak gücü yoktur çünkü etrafına ayak uydurmak zorundadır. Şair sürgün doğar ve sürgün ölür. Cemal Süreya da bu kaderle birlikte, kederi de üstlenmiş bir şairdir. Sadece ruhu değil, bedeni de memleketinden sürgün olan şairin şiirlerinde biyografik yansımaları rastlamak kaçınılmazdır:

*“Büyük ihtimalle ölmüştük
Şehir kan-kıyametti arkamızda,
Gökyüzünü katlamış bir köşeye koymuştuk
Yıldızlar kaldırımlara dökülmüştü bugün
Hamza bütün parmaklarını oraya dökmüştü
Cebinde biriktirdiği parmaklarını,
Hamza son şarkıyı kırka bölmüştü,
Doğrusu iyi idare etmiştik
Doğrusu iyi halletmiştik
Yaşayanlar seven sevene dünyada,
Biz öldüğümüzle kamiştık...”* (Süreya 2018: 282)

Cemal Süreya ve ailesi, Bilecik’e gitmek için yola çıktıktan sonra büyük yıkımlar getiren Erzincan depreminin meydana gelmesi, Süreya’nın hayatına sanat penceresinden bakmayı da öğretir. Çünkü o sanatı, hayattaki dezavantajları avantaja dönüştürme olarak görür.

Dersim Olayları’na şahit olup ailesiyle birlikte memleketinden sürgün edilen şair, bir zaman sonra annesinin ölüm acısını yaşar. Cemal Süreya, yani Cemalettin Seber, küçük yaşta annesini kaybetmesine rağmen ondan aldığı besleyici tohumların meyvelerini ileriki yaşlarında yemiştir:

“Cemalettin zayıf, çelimsiz, hastalıklı bir çocuk. Zaman zaman havale geçiriyor annesinin gözü hep üstünde.

Her gün aynı sahne: Gülbeyaz eşiğe oturmuş elinde bir çay bardağı süt. Cemalettin, sımsıkı yummuş ağzını açmıyor. İnatçı mı inatçı. Sütü içirmenin tek yolu var: Kerem ile Aslı... O, ezbere bildiği Kerem ile Aslı’yı okuyacak, Cemalettin de sütü içecek.

Öyle inanıyor Gülbeyaz.

Başlar okumaya; manzum-mensur. Cemalettin dinler, çoğunlukla kandırır annesini, sütü içmez. O zaman da dayağı yer” (Perinçek ve Duruel 2021: 22).

Şairin çevresinin şiire, halk hikâyelerine, destanlara yakın olması ve annesinin de bunları bilip Süreya’ya aktarması ona şairliğin kapılarını aralar. Şairin “Yüreğin Yaban Argosu” şiiri, annesinin ona süt içirmek için gösterdiği çabaların ve aralarında geçen diyalogların bir yansıması gibidir:

"Bir çocuktun sen

Bir çocuktun sen, bir bardak duruyordu eşikte;

Dolu bir bardak duruyordu eşikte.

O zamanlar sen daha neydin ki, annen Alucra'nın gizli su kürelerinden geçirdi seni; at arabalarıyla ve büyük bir kalabalıkla gidilen baş döndürücü mavi su kürelerinden. Neden sonra aldın o bardağı; o yüzyıl beklemiş sütü; çırpınarak tülbenkten süzölmeye uğraşan o koyu, o beyaz, o rahatsız sübyeyi içtin elinden; onun süreğen elinden. Annen miydi? Kesik saçı ve açık ensesi miydi teyzenin?

İçtin elinden. Kar mı yağacaktı artık?” (Süreya 2018: 93).

Cemal Süreya’nın “Gülbeyaz” olarak bilinen annesi Güllü Hanım, Bilecik’e yerleştikten sonra düşük vakasıyla hayatını kaybeder. Eve gelen üvey anne, Cemal Süreya ve kardeşlerine zalimce davranır.

“Kuyuya sarkıtan kadın

Saçından kavrayıp kız kardeşimi” (Süreya 2018: 267).

Üvey annenin iki kız kardeşe yaptıklarının yanında Cemal Süreya’yı öldürme girişimlerinde bulunması ve bu durum karşısında babasının da kayıtsız kalması Süreya’yı çaresizliğe iter. Parasız yatılı sınavına babasından habersiz giren Cemal Süreya, bu sayede evden kaçma yolunu bulmuştur. Ancak kardeşlerinin derdini de içinde götürür. Bu süreçte yalnızlığını şiirine açar. Babası ölmeden babasının ölümüne şiir yazar:

“Sizin hiç babanız öldü mü?

Benim bir kere öldü kör oldum

Yıkadılar aldılar götürdüler

Babamdan ummazdım bunu kör oldum

Siz hiç hamama gittiniz mi?

Ben gittim lambanın biri söndü

Gözümün biri söndü kör oldum...” (Süreya 2018: 26)

E. Bilgehan Türk’ün değerlendirmesiyle bu şiir, “babasının düğün hazırlıklarına şahit olmuş bir çocuğun yarım kalmışlığı” dır (Türk 2016: 695). Süreya, babasını bir trafik kazasında kaybeder. Bu trajik ölümü Süreya, *Günler* kitabının 56. gününde anlatır: “Babamın trajik ölümünü anımsıyorum; kız kardeşlerim, halam, başkaları kendilerini yerden yere atıyorlardı. Benim gözümden yaş gelmemesi o günlerde dedikodu konusu bile olmuş. Bir süre sonra kız kardeşlerim, halam, başkaları gerçeğe alıştılar. Ama benim içimdeki düğüm çözülmedi...” (Süreya, 1996: 26) sözleri ile şairin babasını kaybedişi, onda kapanmayan gizli bir yara olarak kalır.

Ali Koçman’ın Cemal Süreya ile yaptığı röportajda Süreya, hanımlardan yedi sekiz yaşlarında hatta daha öncesinde etkilenmeye başladığını söyler. Ardından okulda yaşadığı bir anısını anlatır. Cemal Süreya, parasız yatılıda ve ortaokul yıllarında hatıra defteri tutar. Defter sınıf arkadaşlarının elinde dolaşır ve herkesçe okunur. Cemal Süreya da imalı yazılar yazmaktan çekinmez. Bir gün tahtaya “Kızıl Mısrallar” adında bir şiir yazar:

“Seni sevdiğim anda her şeyim kızıl oldu

Masmavi defterime kızıl satırlar doldu” (Süreya 2020: 216).

Bunun üzerine sınıf arkadaşlarından biri, “Yahu ne yapıyorsun? Sana komünist derler” diye Süreya’yı uyarır. Cemal Süreya, mısraı hemen değiştirir. Kızıl yerleri yeşil yapar:

“Seni sevdiğim anda her şeyim yeşil oldu

Masmavi defterime yeşil satırlar doldu.”

Şair, başka bir röportajında aradığı şeyi bulduğunu söyler. O, şefkat aramaktadır. Süreya’nın şiirinin temelinde yatan kaynaklardan biri de bu şefkat açlığını doyuran anne olgusudur. Şairin, annesinin kuşatıcı varlığından erken ayrıldığı bir gerçek olarak ortada durmaktadır. Esasında insan, ilk sürgünlüğünü doğduğunda yaşar. İslam’a göre insanın ruhu, ruhlar âleminde sürülüp sınırlı bir bedene hapsedilmiştir. Ardından Dünya’ya gönderilmiştir. Sürgünlük her şeyden önce bir iç dış dengesinin veya içeride/dışarıda olma halinin bozulmasıdır (Metin 2021: 541). Cemal Süreya da, başta insan sonra da şair olarak

sürgünlüğün aidiyetsizliğinde yerini almıştır. “Uçurumda Açan” şiirinde geçen “...Ne demiş uçurumda açan çiçek\ Yurdumsun ey uçurum” (Süreya, 2018: 149) ifadesi ile şairin yurdunu uçurum olarak kabul edişi aslında yersizliğini de göstermektedir. Dahası, tüm bu sürgünlüğünün yanında annesini kaybetmesi, Süreya’da içsel bir kopuş meydana getirir. Çünkü “Anne, bireyin içeride olmasını sağlayanıdır. Anne, bir yere ait olma zorunluluğu ile baş başa kalan insanoğlunun ilk bağlantı noktasıdır” (Metin 2021: 541). Bunun neticesinde Süreya’da bir yere ait olma güdüsünün erotizme evrildiğini söyleyebiliriz. Tabii ki bu durumu sadece anneden kopmuş olmanın getirdiği bir sonuç olarak görmemek gerekir. İnsanın fitrî kabiliyet ve özelliklerinin de bu eğilimde büyük bir yeri vardır.

“Annem çok küçükken öldü

Beni öp sonra doğur beni” (Süreya 2018: 84)

Şair, arayışını güzeli takip ederek sürdürür. Ulaşmak istediği noktaya eğilimlerinden yola çıkarak ilerler. Cemal Süreya da karşılaştığı kadınlara bir nevi kimlik arayışını tamamlamak adına yaklaşır. Bu yüzden onun şiirinde kadın, hem toplum içindeki rolü hem de bireysel nitelikleriyle yer alır. Dolayısıyla tüm bu sağanağın altında şair, şiirinde kendi ideolojik kadını yaratır:

“Burada senin cesaretinden laf açmanın tam da sırası

Kalabalık caddelerde hürlüğün şarkısına katılırkenki

Padişah gibi cesaretti o, alımlı değme kadında yok

Aklıma kadeh tutuşların geliyor

Çiçek pasajında akşamüstleri

Asıl yoksulluk ondan sonra başlıyor

Bütün kara parçalarında

Afrika hariç değil” (Süreya 2018: 39).

Cemal Süreya’da kadının varlığını değerli kılan, onu sadece sıradan bir canlı olmaktan çıkaran kıymetler taşımasıdır. Bunlar en başta insanî değerlerdir. Arıca kadının maskülen tavrı, emeği ile kazanıp ayaklarının üzerinde duran sağlamlığı da şairi etkileyen yönlerdendir:

“Senin bir havan var beni asıl saran o

Onunla daha bir değere biniyor soluk almak

Sabahları acıktığı için haklı

Gününü kazanıp kurtardı diye güzel

Birçok çiçek adları gibi güzel

En tanınmış kırmızılarla açan” (Süreya, 2018: 38).

Cemal Süreya'nın güzele tutkunluğu sadece kadınla değil, resim sanatına olan ilgisiyle de açıklanabilir. Cemal Süreya, aşkı meşhur bir şairdir. Severken sınır tanımaz ve bu yüzden şiirlerinin de sınırı yoktur. *İki Kalp* adlı şiiri okunduğunda, insanın muhayyilesinde o meşhur tablo belirebilir:

“İki kalp arasında en kısa yol

Birbirine uzanmış ve zaman zaman

Ancak parmak uçlarıyla değebilen

İki kol” (Süreya, 2018: 241).

Michelangelo'nun en önemli eserlerinden *Adem'in Yarattılışı*, yaratılış efsanesindeki büyük ayrılmayı ve birbirine yalnız parmak ucu kadar yakın ama bir o kadar da ayrı düşmüş Tanrı ve Adem'in hikâyesini konu alır.

Cemal Süreya, yine bir röportajında ne bir partiye ne de bir örgüte girdiğini söyler. Yaşamı boyunca siyasi açıdan herhangi bir eylemi olmamış ancak daima düşüncelerini korumuştur. Düşüncelerini koruyup eyleme dökemeyişinde, içinde yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal koşulları etkin rol oynamıştır. 1954-1960 yılları baskı ve ideolojik çatışmaların yoğun olduğu bir dönemdir. Fikirlerin özgürce ifade edilemediği bu dönemde Batı sanatından gelen etkilerle Türk edebiyatında varoluşçu felsefenin etkileri görülmeye başlamıştır. Söz konusu felsefenin yazarları J. P. Sartre ve A. Camus ile bu yıllarda tanışılır. Cemal Süreya'nın da şiir ve nesir bağlamında Sartre ile kesişen fikirleri vardır. Özellikle İkinci Yeni kuşağının yazarak çoğalmak fikri Sartre'a dayandırılmaktadır.

Cemal Süreya yaşadığı döneme ayak uydurarak şiirlerinde söylemek istediklerini/düşüncelerini açıkça ifade etmez. Ancak söyleyemediklerini ironi veya humor yardımı ile ima yollu göndermeler sayesinde gerçekleştirir. Kendi ifadesiyle sıkıntı ve bunalımlı anlarında humora sığındığı ve humoru da zayıf yanının yansıması olarak gördüğü bilinir. “16 Dize” şiirinde de “*Küfür diyorum bir saldırmama eylemidir*” (Süreya 2018: 271) diyerek dilinin gücünü, fiziksel güç karşısında ispatlar. İronik ifadeleri arasında “Tek Yasak” şiiri dikkat çeker.

“Özgürlüğün geldiği gün

O gün ölmek yasak!” (Süreya 2018: 135)

Şiiri asi bir sanat olarak gören şair, devrimci nitelikli şiirlerinde ironiden oldukça faydalanmıştır. Onun için şiir *“alışkanlıklara karşı bir yayılım ateşidir”* (Süreya 2019: 275). Şiirin kural tanımazlığını, eşkıyaların silahlarını türkülerine çapraz asışından esinlenerek anlatır. Düz yazı, töreyi ya yüklenir ya da iter. Ancak şiir sadece iter. İşte bu nedenle kural tanımaz eşkıyalar, tüfeklerini türkülerine çapraz asarlar. “Göçebe” şiirinde dediği gibi şiir (türkü), eşkıyalara özgüdür. Oysa jandarmalar ise hep düz yazıdadır ve orada kalmaya mahkûmdurlar. Çünkü onlar düz yazı gibi kurallara uyarlar.

“Jandarma daima nesirde kalacaktır

Eşkıyalar silahlarını çapraz astıkça türkülerine

Ve bu dağlar böyle eşkıya güzelliği taşıdıkça” (Süreya 2018: 61)

Cemal Süreya, yaşamının bazı dönemlerinde devletin farklı kurumlarında memurluk yapmıştır. Çalışma arkadaşları tarafından alçakgönüllü ve erdemli bir bürokrat olarak anılmıştır. Süreya'nın memuriyetlerden biri de 1975'te darphanedeki müdürlük görevidir. Dönemin Maliye Bakanı, Cemal Süreya'nın darphanede yürüttüğü işlerin dosdoğru gidişinden olsa gerek rahatsızlık duyup teftişe gelir. Bakan hiddet ile darphaneye girer ve kapalı yerleri görmek istediğini bağıarak ifade eder. Maliye Bakanı için kapalı kapı yoktur. Her şey gösterilir. Hatta işçilerden bazıları işi dalgaya alarak en küçük çekmece içlerini bile gösterir. Cemal Süreya bu durum karşısında işine son verileceğini anlar. İkinci gün bakan tekrar teftişe gelir ve bu sefer yüzü gülmektedir. Çünkü istediği olmuş ve Cemal Süreya görevden alınmıştır. Maliye Bakanı nihayet gitmek için arabasına binerken Cemal Süreya: *“Beyefendi, bir kapalı yer daha var ama onu size gösteremeyiz”* (Süreya, 1996: 400) der. Bakan ne diyeceğini şaşırır ve Cemal Süreya ekler: *“O da bizim gönlümüz...”* (Süreya, 1996: 400). Bakan sadece bakar ve arabaya binerek gider. İki gün sonra Cemal Süreya'ya bakanlıktan bir yazı gelir. Sağlam gerekçesi olmayan bakanın, gerçek olmayan yaftası şöyledir: *“Darphaneyi gezdim, pis buldum”* (Süreya, 1996: 400). Cemal Süreya da fevkalade bir gönül rahatlığıyla şu cevabı verir: *“Evet o gün darphane gerçekten pisti. Ama tarihinde ilk kez olarak ve bir iki saat...”* (Süreya, 1996: 400). Bir zaman sonra darphanede çalışan işçiler aralarında *“kuyruklu yıldız gibi geçti darphaneden”* (Perinçek; Duruel, 2021: 310) diyerek anarlar. Cemal Süreya, yaşadığı haksızlıklar karşısında dimdik durmayı başarabilen ve bunu estetik bir sanat anlayışı ile yapabilen bir şairdir.

Sonuç

Biyografi yazmak veya okumak, bir nevi insanın kendisi ile yüzleşmesine olanak sağlamaktır. Biyografisi yazılan ismin yaşam mücadelesine vakıf olmak, aslında ileride atılan kararlı adımların yolunu açar. Arkasında bıraktığı her eser onun hayat yolunda attığı adımların ve bu yolda heybesine doldurduğu tecrübe edilmiş fikirlerin nesilden nesile aktarılmasıyla su dalgası gibi büyüyen halkalar bütününe meydana getirir. Genel anlamda biyografinin bu soyut görevi her alanda varlığını sürdürürken edebiyat dünyasında da birçok kapının anahtarı olmuştur.

Hayat, kendimizi zamana kaptırmak değildir. Ancak zamanı kendimize kaptırmak olabilir. Zaman içinde hayatı bulmak, aslında edebiyatın sanatsal yönüyle aynı çizgide yürümektir. Bugüne kadar yazılmış edebî eserlerin gerçek ve kurgu ayaklarının birlikte yürümesi gibidir. Diğer edebî türler gibi biyografi de gerçeği ve kurguyu içinde barındırır. Ele alınan sanatçının hayatı bize gerçeği gösterirken, eserlerinden yola çıkmak, kurgusal bir dünyanın içinden geçmeyi de gerektirir.

Bu makalede, İkinci Yeni şairlerinden kayda değer bir hayat hikayesi olan Cemal Süreya'nın biyografisi ve onun ışığında şiirlerindeki kurgusallık üzerinde çalışılmıştır. Cemal Süreya'nın, hayat yolculuğuna başlaması ile şiir yolculuğunun da başladığını söyleyebiliriz. Yolculuğu boyunca çocukluğunu da yanında gezdiren şair, kaldırım taşlarındaki çizgilere basmadan yürümeyi, hayat yürüyüşü saymıştır. Herkesten ve taklitten uzakta kendini özgün bir dünyada büyütmeyi başaran şair, şiirlerini de özgün bir dille yazmıştır. Şairin hayatını değiştiren somut bir yolculuk aranacaksa, kendisi ve ailesinin Erzincan'dan Bilecik'e göç edişini kabul edebiliriz. Göç etmek zorunda kalmak, diğer bir ifadeyle sürgünlük, hayata sürgün gelmiş insan için ikinci bir kayıptır. İnsan, dünyaya ilk gelişinde varoluşunun çılgınlığını atarak kendisini ispatlamaya çalışır. Yaşamı boyunca da bu çılgılık etkisini kaybeder ve yavaş yavaş yokluğun dehlizine gömülür. İşte Cemal Süreya'nın yokluk dehlizine giden yolu bu sürgün ile başlar. İnsan yokluğun kayıplarına dalmışsa, bir yerde varlığını kabul etmiş ve onu aramaya koyulmuş demektir. Bu süreçte insanın gerçek kimliğine ulaşması özel bir kahramanlığın göstergesidir. Cemal Süreya'nın bu kahramanlığı göstermiş olması, geride bıraktığı eserlerinden anlaşılır.

Sürgünden kısa zaman sonra annesini kaybeden Süreya, sürgünlüğüne bir katman daha ekleyerek hayat savruluşunda kendini üvey annenin zalim işkencelerinde bulur. Cemal Süreya, bu acıları ait olduğu yere yani şiirlerine hayatından damıttığı öz ile yazar. Bu süreçte evden kaçma yolunu parasız yatılıya gitmekte bulan Süreya'nın şiirle olan macerası tam anlamıyla başlar. Yazmaktan ve okumaktan geri durmayan şair, içsel taşkınlığını dönemin siyasi baskılarıyla da sınırlayarak kalemine akıtmıştır. Ardından gelen babasının kaybı, Cemal Süreya için yabancı bir acı olmamıştır. Çünkü o, babası ölmeden babasının ölümüne çöktan şiir yazmıştır.

Şair, hem yaşamında hem de şiirlerinde güzelin ve yeniliğin her zaman peşinde olduğunu özgürce ve zarif bir üslupla ifade etmekten çekinmemiştir. Şiirlerinde geçen çoğu ifadeyi, şairin hayatında iliklerine kadar yaşayıp aktardığını söyleyebiliriz. Cemal Süreya, tüm yaşamıyla kuyruklu bir yıldız gibi geçti dünyadan.

Cemal Süreya, dönemine parlayan bir cevher gibi doğup kendinden sonraki nesillere de bu ışığı yansıtmayı başaran ender şairlerdendir. Tüm bu söylenenlerin sonucunda hayatın sanata dâhil olduğu, bazı durumlarda sanatın da hayata dâhil olabileceği gerçeğini Cemal Süreya'yı merkeze alarak ifade etmek mümkündür. Denebilir ki, şairin yaşamından yansıyan gölgeleri şiirlerinde bulmak imkânı her zaman vardır.

Kaynakça

- Ayhan, E. (1993). *Şiirin Bir Altın Çağı*. İstanbul: YKY.
- Metin, H. (2021, Aralık). Sürgünün Verdiği Oğul: Cemal Süreya. *Hars Akademi*, 4(8), s. 539-555.
- Perinçek, F.; Duruel, N. (2021). *Cemal Süreya Şairin Hayatı Şiire Dahil*. İstanbul: Can.
- Smith, S.; Watson, J. (2001). *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Süreya, C. (1986). Bir Sohbet - Cemal Süreya. *TRT- Arşiv*. (D. Hızlan, Röportaj Yapan).
- Süreya, C. (1996). *Günler*. İstanbul: YKY.
- Süreya, C. (2014). *On Üç Günün Mektupları*. İstanbul: YKY.
- Süreya, C. (2018). *Sevda Sözleri - Bütün Şiirleri*. İstanbul: YKY.
- Süreya, C. (2019). *Şapka Dolu Çiçekle - Toplu Yazıları 1*. İstanbul: YKY.
- Süreya, C. (2020). *Güvercin Curnatası - Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları*. İstanbul: YKY.
- Türk, E. B. (28 Eylül-1 Ekim 2016). Erzincan'ın Derin Sesi: Cemal Süreya'nın Şiirlerinde Otobiyoğrafik İzler. *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, s. 691-698.
- Wellek, R.; Warren, A. (1983). *Edebiyat Biliminin Temelleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.